

**Жамоат хавфсизлигини таъминлашда фуқаролар иштирокининг маъмурий-
ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш**

Нуруллаева Шахноза Фарҳод қизи

Шароф Рашидов тумани ИИБ ЖХХ ҚПБ ВЕМБ катта инспектор-психолог капитан,
12.00.02 — Конституциявий ҳуқуқ. Маъмурий ҳуқуқ. Молия ва божхона ҳуқуқи

Аннотация: Мақола Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлиги тизимида фуқаролар ва маҳалла институти иштирокининг маъмурий-ҳуқуқий асосларини, хусусан Конституция ва маъмурий ҳуқуқ нормалари нуқтаи назаридан таҳлил қилади. Мавжуд механизмларнинг камчиликлари, 2024 йилги расмий жинойтчилик статистикаси асосида муаммолар ва илмий-амалий такомиллаштириш таклифлари батафсил ёритилган. Таклифлар қонунчилик, институционал, рағбатлантириш ва рақамлаштириш йўналишларини қамраб олади.

Аннотация: Статья анализирует административно-правовые основы участия граждан и института махалли в системе общественной безопасности Республики Узбекистан с акцентом на нормы Конституции и административного права. Подробно рассматриваются недостатки существующих механизмов, проблемы на основе официальной статистики преступности за 2024 год и научно-практические предложения по совершенствованию.

Abstract: The article examines the administrative-legal foundations of citizen and mahalla institution participation in Uzbekistan's public safety system, with emphasis on constitutional and administrative law norms. It details shortcomings of existing

mechanisms, issues based on 2024 official crime statistics, and scientific-practical proposals for enhancement.

Калит сўзлар: жамоат хавфсизлиги, фуқаролар иштироки, маҳалла институти, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, маъмурий-ҳуқуқий механизмлар, Конституция моддалари, Маъмурий жавобгарлик кодекси, ихтиёрий жамоат тартиби гуруҳлари, рағбатлантириш тизими, рақамлаштириш, community policing.

Кириш

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 13-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий кадрият ҳисобланади. Фуқаролар давлат ва жамият ишларини бошқаришда бевосита ва ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар¹.

Бу конституциявий норма жамоат хавфсизлигини таъминлашда фуқаролар иштирокининг ҳуқуқий асосини ташкил этади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сон Фармони билан тасдиқланган **Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепцияси**²да жамоат хавфсизлиги давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари (маҳалла) ва фуқаролик жамияти институтлари ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик асосида таъминланиши белгиланган.

2024 йилда рўйхатга олинган жиноятлар сони **132 298** тани ташкил этиб, 2023 йилга нисбатан **27,1%** га ошган. Жиноятчилик даражаси ҳар 10 минг аҳолига **35,6** та ҳолатни ташкил этган³. Бу ўсиш фуқароларнинг профилактика жараёнларига фаол иштирокини талаб қилади.

Фуқаролар иштирокининг конституциявий ва маъмурий-ҳуқуқий асослари: Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 105-моддасига кўра, шаҳарча, қишлоқ ва овулларда, шунингдек улар таркибидаги маҳаллаларда фуқароларнинг йиғинлари ўзини ўзи бошқариш органлари бўлиб, улар раисни (оқсоқолни) сайлайди⁴.

“Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги Қонун (ЎРҚ-350-сон, 2013 йил янги таҳрир)⁵ фуқароларнинг ўзини ўзи бошқаришини Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари билан кафолатланадиган, маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни ҳал қилиш борасидаги мустақил фаолият сифатида белгилайди (1-модда).

Маъмурий ҳуқуқ нормалари нуқтаи назаридан энг муҳим механизмлар:

- Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс (МЖтК)нинг 33-1-моддаси ва тегишли моддалари — маҳалла томонидан профилактик ҳисобдаги шахслар билан ишлаш, огоҳлантириш ва тушунтириш чоралари;
- МЖтКнинг ҳуқуқбузарликлар профилактикасига оид нормалари — маҳалла фаолиятининг маъмурий жавобгарликни қўллашдаги ёрдамчи роли;
- Жамоат хавфсизлиги концепциясида маҳалла жамоат хавфсизлигини таъминловчи субъектлар қаторида кўрсатилган⁶.

Маъмурий-ҳуқуқий механизмлар қуйидаги шаклларда амалга оширилади:

- Профилактик ҳисобдаги шахслар билан маҳалла томонидан ишлаш (МЖтК асосида);
- Ихтиёрий жамоат тартиби гуруҳлари (посбонлар, дружина) фаолияти;
- Ҳуқуқбузарликлар ҳақида хабар бериш ва жамоатчилик назорати.

Мавжуд механизмлардаги асосий камчиликлар Конституциявий принциплар (13 ва 105-моддалар) ва маъмурий ҳуқуқ нормаларига (МЖтК, Ўзини ўзи бошқариш Қонуни) асосан қуйидаги камчиликлар сақланиб қолмоқда:

1. Маҳалла фаолиятининг ҳаддан ташқари давлатлаштирилиши — конституциявий мустақиллик (105-модда)га зид равишда ихтиёрий иштирок чекланмоқда;
2. Профилактика инспекторлари ва маҳалла ўртасида функционал такрорланиш — МЖтК нормаларида ваколатлар чегараси аниқ эмас;
3. Фуқароларнинг ҳуқуқбузарлик ҳақида хабар беришдан кўркиши — Конституциянинг 13-моддасидаги инсон қадр-қиммати принципига зид;
4. Рағбатлантириш тизимининг заифлиги — маъмурий ҳуқуқда моддий/маънавий стимуллар етарли ишлаб чиқилмаган;
5. Рақамли инструментлар етишмаслиги.

3. Такомиллаштириш бўйича илмий-амалий таклифлар

- Конституциянинг 13 ва 105-моддаларига асосан “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги Қонунга “Жамоат хавфсизлигини таъминлашда маҳалла иштироки” махсус боби қўшиш;
- МЖтКга янги модда киритиш — фуқароларнинг ўз вақтида хабар бергани учун рағбатлантириш (маънавий + моддий, Конституция 13-моддаси асосида).

Институционал ўзгаришлар

- МЖтК ва Ўзини ўзи бошқариш Қонунига асосан профилактика инспекторлари ва маҳалла ўртасида ваколатлар тақсимооти тўғрисида низом қабул қилиш (маҳалла — профилактика ва тушунтириш, инспектор — маъмурий иш юритиш);
- “Хавфсиз маҳалла” дастури доирасида ишчи гуруҳлар тузиш.

Рағбатлантириш ва рақамлаштириш

- “Фаол фуқаро” электрон тизими — МЖТК асосида балл тўплаш ва мукофотлаш;
- “Хавфсиз маҳалла” мобилъ иловаси ва CCTV тизимини кенгайтириш.

Халқаро тажриба

- Community policing модели элементларини Конституция ва маъмурий ҳуқуқ нормаларига мослаштириш.

Хулоса

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 13-моддаси инсон кадр-қимматини олий кадрят деб эълон қилган бўлса, 105-модда фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг мустақиллигини кафолатлайди. Маъмурий ҳуқуқ нормалари (МЖТК ва тегишли қонунлар) эса ушбу конституциявий принципларни амалиётда рўёбга чиқариш учун зарур механизмларни таъминлайди.

2024 йилда жиноятлар сонининг **27,1%** га ўсиши жамоат хавфсизлиги тизимини ислоҳ қилиш зарурлигини яна бир бор исботлади. Фуқаролар иштирокини кучайтириш орқали ҳуқуқбузарликлар профилактикаси самарадорлиги ошади, давлат органларига ишонч мустаҳкамланади.

Таклиф этилган чора-тадбирлар — Конституция ва маъмурий ҳуқуқ нормаларига асосланган қонунчилик ўзгаришлар, институционал тақсимот, рағбатлантириш тизими ва рақамли инструментлар — комплекс амалга оширилса, барқарор ва хавфсиз жамият қуришга хизмат қилади. Бу жараён нафақат ҳуқуқ-тартибот органларининг юқини енгиллаштиради, балки бутун жамиятнинг хавфсизликка бўлган масъулиятини ошириб, узоқ муддатли ижтимоий-иқтисодий ривожланишга ҳам ҳисса қўшади.

- ¹ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 13-модда. lex.uz
- ² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сон Фармони. lex.uz
- ³ Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси ҳисоботи, 2025 йил. stat.uz
- ⁴ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 105-модда. lex.uz
- ⁵ Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги Қонуни (ЎРҚ-350-сон, янги таҳрир). lex.uz
- ⁶ Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепцияси (ПФ-27-сон Фармони 1-илова). lex.uz

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. lex.uz
2. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. lex.uz
3. “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги Қонун (ЎРҚ-350-сон). lex.uz
4. ПФ-27-сон Фармон ва Жамоат хавфсизлиги концепцияси. lex.uz
5. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси ҳисоботлари. stat.uz